JYX JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Lahti, Vesa

Title: Fernando Aramburu: Äidinmaa

Year: 2020

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittaja, 2020

Rights: CC BY 4.0

Rights url: https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/

Please cite the original version:

Lahti, V. (2020). Fernando Aramburu: Äidinmaa. Maailmankirjat : käännöskirjallisuuden verkkolehti, 13.12.2020. https://www.maailmankirjat.ma-pe.net/fernando-aramburu-aidinmaa/

Fernando Aramburu: Äidinmaa

PM/31 ADMIN

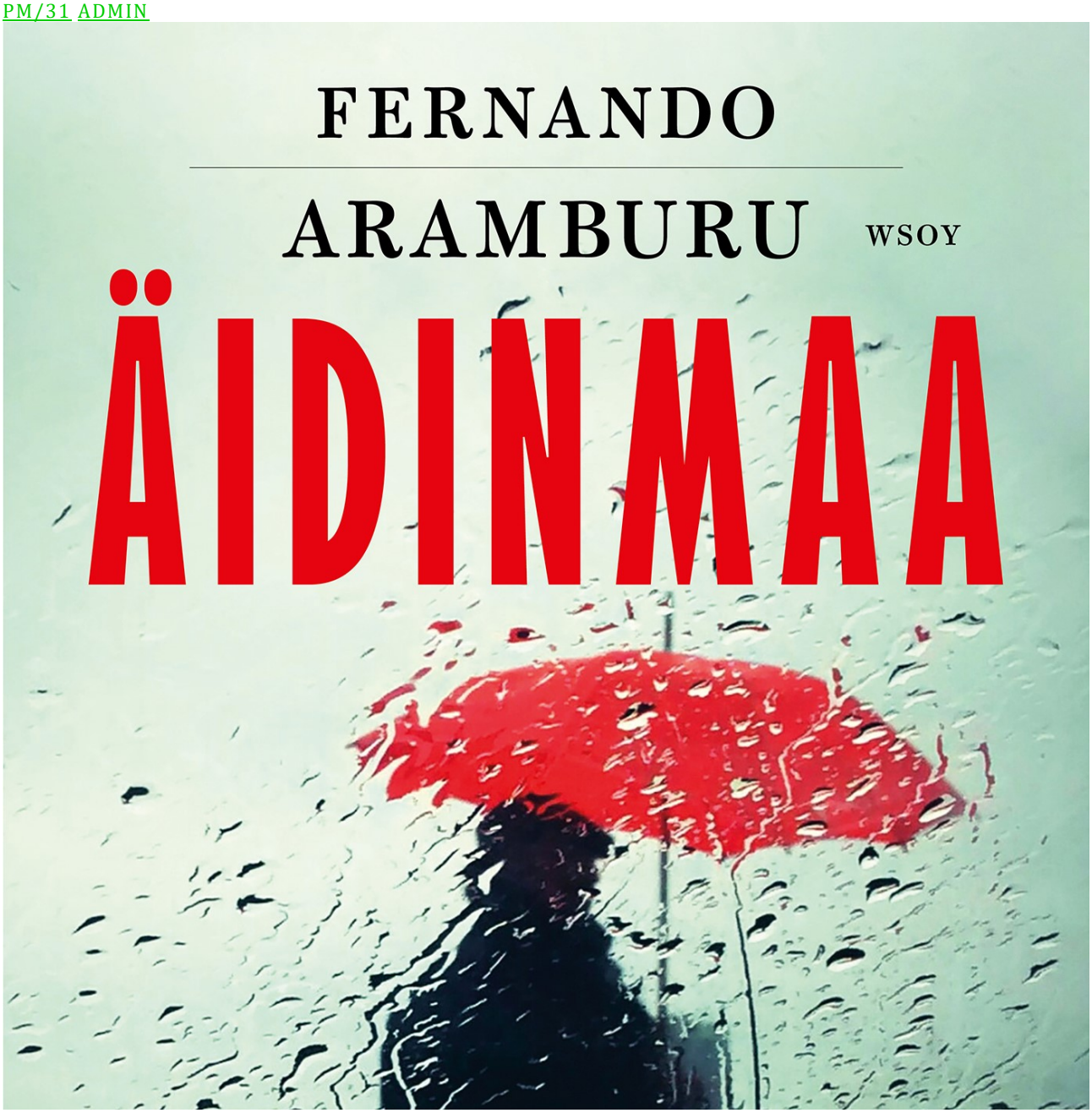

”**Äidit vain, nuo toivossa väkevät” –** VESA LAHTI (13.12.2020)

Fernando Aramburu sukeltaa Espanjan väkivaltaiseen historiaan kirjoittamalla vahvasti Baskimaan itsenäisyystaistelusta, joka kesti pääministeri Luis Carrero Blancon murhasta joulukuussa 1973 aina ETA:n julistukseen aseellisesta taistelusta luopumiseen vuonna 2011. Kirjan tapahtumat ajoittuvat kahden perheen koettelemuksiin noin vuosiin 1994–2011.

”Oli minulla toinenkin asia. Se terroristiporukka on päättänyt lopettaa teurastuksensa. Vielä ei tiedetä, voiko ilmoituksen ottaa todesta vai onko se taas uusi juoni, jolla ne pelaavat lisäaikaa ja aseistuvat jonkin

ajan kuluttua uudelleen. Oli miten oli, mitä väliä sillä enää on? Sinä et siitä kostu yhtään sen enempää kuin minäkään, jos ihan rehellisiä ollaan.”

Kovin paljon on vielä matkaa tähän toteamukseen, jonka eräs kirjan yhdeksästä päähenkilöistä toteaa aivan teoksen lopussa, kun varsinainen tarina vasta alkaa. Romaani jakautuu 125 lukuun, joista jokaisessa kerrotaan lyhyt katkelma päähenkilön elämästä. Toisinaan tarinat risteävät tai jatkuvat seuraavassa luvussa. Myös aikatasot leikkautuvat. Kieltämättä toteutustapa on onnistunut ja lukijan mielenkiinto säilyy kaikkien 664 sivun ajan. Kahden ystäväperheen välit viilenevät ja katkeavat toisen perheen isän murhaan. ETAlle (Euskadi Ta Askatasuna) eivät riitä pommit ja espanjalaisten poliisien, kansalaisten ja poliitikkojen murhat, vaan myös Baskimaan kansalaiset ovat uhattuina. Vallankumous vaatii veronsa ja taistelijoiden aseistaminen rahaa. On suorastaan kansalaisvelvollisuus lahjoittaa rahaa vankilassa olevien sotureiden hyväksi ja hyvätuloisilta yhteiskunnan jäseniltä vaaditaan lisäpanostusta. Näin käy myös Txaton kohdalla, jonka surmaamisesta kerrotaan jo teoksen alkusivuilla. Lukijan kannalta mielenkiintoisinta on seurata, kuinka tähän päädyttiin, ja mitä seurauksia kaikesta oli.

”He olivat puhuneet siitä muutaman kerran ruokapöydässä, kun Txaton kuolemasta oli kulunut jo useampi vuosi. Pitäisikö meidän osallistua terrorismin uhreille järjestettyihin tilaisuuksiin? Ei todellakaan. Tästä molemmat lapset ja äiti olivat harvinaisen yksimielisiä.

Bittori:

”Minä en suruani aio mihinkään näyteikkunaan ripustaa. Te tietysti teette mitä haluatte.”

Nerea oli heistä se, joka oli keksinyt käyttää kielikuvaa ihmisen sisällä kytevästä hiilloksesta.

”Jokaisen pitää löytää oma tapansa saada se vähitellen sammumaan.”

Perheet

Molemmat ovat itsenäisyystaistelun kärsiviä osapuolia. Txato surmataan eräänä hyvin sateisena päivänä. Useana muunakin päivänä sataa ja sateesta muodostuu jonkinlainen symboli kaikelle murheelle ja alakulolle. Bittori on ”ama”, perheen vahva äiti. Hän on vannonut lepäävänsä vasta sitten, kun hänen miehensä murhaaja(t) pyytää anteeksi. Hänen lapsensa Xabier ja Nerea elävät omaa levotonta elämäänsä ja murehtivat äitinsä edesottamuksia. Toisessa perheessä on myös raudanluja äitihahmo, Miren. Hänen poikansa Joxe Mari istuu pitkää vankeustuomiota terrorismista. Toinen poika Gorka on toimittaja ja naimisissa miehen kanssa. Tytär Arantxa on halvaantunut ja yrittää päästä takaisin tähän maailmaan. Joxian on työssä valimolla ja käyttää kaiken vapaa-aikansa viljelemällä pientä kasvimaataan, tehden pyöräretkiä ystävien kanssa ja istumalla tavernassa.

”Mies ei ole ikinä oppinut sanomaan ei. Se hänen ongelmansa on. Ryypiskelee baarissa, koska muutkin ryypiskelevät. Jos joku porukasta sanoisi: ”Hei, hypätään pää edellä jokeen”, Joxian seuraisi perässä kuin lammas.

Niin hän tuli taas kotiin baskeri vinossa, silmät loistaen, rapsuttaen kylkeä paidan alta maksan seutuvilta ja äityi hellämieliseksi.”

Teoksen luvuissa suurimman osan vievät naiset eli Nerea, Arantxa, Miren ja Bittori. Myös Joxe Mari on vahvasti esillä yhteensä 22 luvussa. Joka tapauksessa juuri äidit ovat kummankin perheen voimavaroina ja selkärankoina, jotka eivät murru, eivätkä taivu tiukissakaan paikoissa.

”Amat”, äidit

Suomessa käytämme maastamme termiä isänmaa, kuten esimerkiksi myös Saksan Vaterland tai Englannin Fatherland. Tämä teos on tosin käännetty englanniksi nimellä Homeland, mikä ei kylläkään saa samanlaista konnotaatiota ja merkitystä kuin suomeksi kääntynyt äidinmaa. Sillä juuri äideistä tässä on kyse ja maasta, jonka puolesta taistellaan henkeen ja vereen. Kukin omalla tavallaan. Itsenäisyysasiaa ei tee espanjalaisten kannalta yhtään helpommaksi se seikka, että Baskimaa on Espanjan vaurainta aluetta laivanrakennus- ja metalliteollisuuksineen. Alue sai itsehallinnon vuonna 1979, mutta edelleen ETA jatkoi taisteluaan itsenäisyyden puolesta, vaikka näitä pyrkimyksiä kannatettiinkin yhä vähenemässä määrin. Tilanne muistutti siis kovasti nykyistä tilannetta Kataloniassa. Teoksen äidit ovat perheiden keskiössä. Heitä kunnioitetaan, heitä kuunnellaan ja pelätään. Bittorilla on terävät mielipiteensä kaikesta. Hän haluaisi kovasti paluuta aikaisempaan elämänrytmiin, mutta olosuhteiden pakosta se ei ole mahdollista. Aivan kuin hän kokisi parhaat hetkensä yksinpuheluissaan miehensä haudalla.

”Ystävä kallis, päällystakin olisit kyllä voinut jättää pois. Se oli liikaa. Bittori oli laittanut sen vain siksi, että se oli musta. Ensimmäisen vuoden hän oli kulkenut suruasussa, kokomustissa. Sen jälkeen lapset alkoivat vaatia, että hän jatkaisi elämäänsä normaalisti. Normaalisti? Voi niitä sinisilmäisiä hölmöjä, eivät he tiedä mitä puhuvat. Bittori noudatti kuitenkin lastensa kehotusta, koska halusi heidän jättävän hänet rauhaan. Mikä ei sulje pois sitä, että hänestä tuntuu epäkunnioittavalta kulkea vainajien keskuudessa värikkäissä vaatteissa.”

Miren on puolestaan itsenäisyyden ehdoton kannattaja ja puolestapuhuja. Hänen mielestään poikansa Joxe Mari valitsi oikean tien ryhtyessään aseelliseen taisteluun. Muut perheenjäsenet eivät ole tästä ehdottomuudesta aivan samaa mieltä. Kirjan lopussa Mireninkin usko horjuu myös kirjaimellisesti hänen astuessaan kirkkoon suojeluspyhimys Ignatius Loyolan patsaan eteen.

”Hän torui pyhimystä katkerin sanoin. Ääneen vai kuiskaten? Ei vaan mielessään, kuten aina. Hän kyseenalaisti Loyolan kyvyt ja epäili, etteivät ne vastanneet seudun merkittävimmän suojeluspyhimyksen vaatimustasoa. Olet erehtynyt pahemman kerran. Minkä takia *meidän* muka pitäisi pyytää anteeksi? Entä GAL:in rikokset? Onko joku pyytänyt niitä anteeksi, tai kidutusta poliisiasemilla ja kaartilaisten kasarmeilla, tai vankien siirtoa toiselle puolelle maata tai baskikansan oikeuksien polkemista? Jos me ollaan kerta toimittu väärin, mikset missään vaiheessa puuttunut asiaan? Annoit meidän jatkaa, kunnes käykin ilmi, että me tuhannet isänmaalliset baskit olimmekin väärässä. Älä viitsi, Ignatius, ei se voi ihan noinkaan mennä. Nosta tyttö tuolista, pane hänet kävelemään ja vapauta poikani vankilasta tai en puhu sinulle enää ikinä. Hitto soikoon, kai sinä näet, että kyllä minäkin kärsin?”

Kerronta

Aramburu rakentaa teoksestaan palapelin ja värikkään mosaiikin, jossa saumakohdat säröilevät ja särkyvät. Eheytyminen – jos se yleensäkään on mahdollista – on kovan työn takana. Kirjailija käyttää kerronnallisena keinonaan metafiktiota. Kaikkitietävän kertojan lisäksi tekstiin sujahtaa äkkiä ja ennalta arvaamatta kuvaillun henkilön omia ajatuksia. Hän käy näin vuoropuheluun lukijan kanssa, mikä sinällään maustaa mainiosti kerrontaa ja pitää lukijan mielenkiintoa yllä.

”Seinään päin kääntynyt Joxian yritti turhaan sulkea korvansa juuressa käyvää suuta, jonka verbaalipurkaus oli vasta alussa. Että päivä oli ollut pitkä, että hän halusi jo nukkua. Sängynpäätyyn nojaava Miren ei miehen pyynnölle korvaansa lotkauttanut, vaan sen sijaan kysyi:

”Mitä olet mieltä tilaisuudesta?”

”Hyvinhän se meni. Liha tosin oli sitkeän puoleista.”

Minkä takia menit avaamaan suusi? Nyt emäntää ei saa hiljaiseksi enää millään. Hän katui jo, ei vastaustaan, vaan sitä että oli ylipäätään mennyt sanomaan mitään. Joka tapauksessa oli jo liian myöhäistä.” s. 354

Kieli ja käännös

Aramburun dialogi on lyhyttä ja nasevaa. Tapahtumien ja tilanteiden kuvauksissa hän paremminkin toteaa asioita kuin ryhtyy runolliseksi. Teksti on silti värikästä. Kääntäjä Sari Selander on tehnyt hyvää työtä espanjan kielen lauserakenteiden parissa. Hän ei myöskään päädy tyydyttäviin tai välttäviin käännösratkaisuihin, vaan käyttää hyvin suomen kielen eri rekistereitä ja murteita työssään. Seuraavassa lainauksessani on lyhyt esimerkki Xabierin ja Bittorin dialogista:

-Por favor, ama, no abras más la herida. Tenemos que hacer un esfuerzo para que todo
esto que ha pasado…
Lo interrumpió:

– Perdona, que nos han hecho.
”Älä viitsi *ama.* Anna haavan arpeutua. Meidän jokaisen on pakko tehdä töitä sen eteen, jotta se mitä meille on tapahtunut…

Bittori keskeytti:

” Ei, vaan se minkä ne meille tekivät, anteeksi vain.”

Suomalaisessa iskelmässäkin sanotaan, että anna arpisten haavojen olla. Espanjalainen ei halua avata haavaa ja lopun anteeksipyyntö kääntyy luontuvasti suomeksi. Toinen esimerkkini on tilaisuudesta, jossa menestyskirjailija puhuu kirjoittamastaan teoksesta. Hänestä saakin vaikutelman Aramburun alter egona, joka asettautuu puolustamaan terrorismin uhreja.

“Y este proyecto de componer, por medio de la ficción literaria, un testimonio de las atrocidades cometidas por la banda terrorista surge en mi caso de una doble motivación. Por un lado, la empatía que les profeso a las víctimas del terrorismo. Por otro, el rechazo sin paliativos que me suscitan la violencia y cualquiera agresiones dirigidas contra el Estado de Derecho”.
“Siihen, miksi halusin kuvata terroristijärjestön hirmutekoja fiktion keinoin, on kaksi motiivia: empatia terrorismin uhreja kohtaan sekä voimakas vastenmielisyys ja torjunta, jota väkivalta sekä kaiken tyyppiset oikeusvaltiota vastaan kohdistetut hyökkäykset minussa herättävät”.

Selander on typistänyt hienosti pitkän ja koukeroisen alkukielisen tekstin. Teos on kauttaaltaan sujuvaa käännöstä, eikä lukijan tarvitse pysähtyä miettimään, että mitä tässä ja tässä kohtaa halutaan sanoa. Myös arvioni alussa siteeraamani kaikki suomennokset ovat osoitus erinomaisesta työstä.

Äidinmaa kertoo yhden kansan tarinan, ja se voisi olla melkein minkä tahansa kansakunnan tarina, jossa kamppaillaan itsenäisyyden puolesta. Se on samalla kertomus meistä ihmisistä. Se kertoo kuinka valheellisuus ja epätietoisuus käyvät omaan taisteluunsa. Katkeruus ja viha koituvat ylitsepääsemättömiksi. Kuinka pitkä aika vaaditaan, että tapahtumat unohtuvat, jotta päästäisiin edes välttävään tasapainoon ja kompromissiin. Meillä Suomessakin muistellaan vielä sisällissodan kauhuja ja terroritekoja. Aramburu on vahvasti pienen ihmisen asialla tuodessaan lukijan eteen ja mietittäväksi hyvyyden, pahuuden, syyllisyyden ja mahdollisen anteeksiannon ongelmat.
PS Teoksen lopusta löytyy kirjassa käytetyn baskin kielen sanasto.

Espanjankieliset lainaukset poimittu internetistä löytyvistä kritiikeistä.

Fernando Aramburu: *Äidinmaa (Patria)* Suom. Sari Selander. WSOY, 2020, 664 s.
Vesa Lahti on runoilija, kirjoittamisen ja kääntämisen tutkija Jyväskylän yliopistosta